

BOEKBESPREKINGEN

J. W. ANDRIESSEN:

DE ONTWIKKELING VAN DE MODERNE PRIJSTHEORIE.

Academisch Proefschrift, Amsterdam (V.U.) 1955,
285 blz. en stellingen.

door Prof. Dr. J. L. Mey.

Dit proefschrift, dat na de promotie van de schrijver is uitgegeven in de serie *Capita Selecta der Economie*, bevat een schets van de ontwikkeling van de prijstheorie, aanvangende met de prijsleer van Marshall en vervolgende met de theorie van de monopolistische concurrentie en van het oligopolie. Hiermee zou men deze schets als compleet kunnen beschouwen.

De schrijver begint dan echter als het ware opnieuw en wel met een andere benadering van zijn onderwerp. We krijgen dan een beschouwing over de marginale analyse, de „full-cost” theorie en de „normal-cost” theorie, die dus handelt over het gedrag van de ondernemer bij zijn prijs- en productiepolitiek, welke beschouwing hij besluit met een poging om door een synthese van de hiervermelde opvattingen te komen tot een meer realistische theorie van het ondernemersgedrag.

Hoewel deze opzet op zichzelf niet onlogisch kan worden genoemd, immers, men zou hierin achtereenvolgens kunnen zien een beschrijving van de formele relaties die de prijstheorie als verklaringsinstrument hebben gediend enerzijds en een onderzoek van het door de theorie veronderstelde gedrag van de ondernemer onder deze relaties anderzijds, heeft het werk van Andriessen daardoor niettemin een zekere gespletenheid verkregen, die aan de kwaliteit ervan niet ten goede komt.

Het eerste gedeelte — als ik het zo noemen mag — van het boek geeft weinig nieuws. Het is een beknopte, doch zeker niet onverdienlijke samenvatting van bekende stof en zou daarom eigenlijk alleen voor studerende voor meer elementaire examens in de economie goede diensten kunnen bewijzen. Het heeft dan ook op de boekenlijsten van „under graduates” hier en daar reeds een plaats gevonden.

Niettemin heeft hier de schrijver naar het mij voorkomt wel nuttig werk gedaan met nog eens te beklemtonen, dat de meest fundamentele beginselen van de latere leer der monopolistische concurrentie reeds in Marshall's *Principles* zijn terug te vinden. Men zou misschien hieraan nog kunnen toevoegen dat die beginselen van Marshall op realistische wijze worden toegepast dan in de latere theorie der monopolistische concurrentie het geval is.

Ook overigens is de schets van de ontwikkeling der prijstheorie zeker niet zonder verdienste. Zij geeft niet alleen blijk van een grote belezenheid bij de schrijver maar ook van de aanwezigheid bij hem van vermogen om tot het essentiële van bepaalde standpunten en beschouwingen door te dringen. Zijn werk herinnert in dit opzicht aan Hennipman's *Economisch Motief en Economisch Principe*. Interessant is, hoe in de ontwikkeling van de prijstheorie blijkt dat de bedrijfstak als geheel van bedrijfshuishoudingen die eenzelfde product voortbrengen, niet kan worden gehandhaafd en plaats maakt voor meer of minder gelijkwaardige concurrentieverhoudingen tussen verschillende bedrijfshuishoudingen. Niet alleen op het gebied van de prijsvorming trouwens blijkt het denken in bedrijfstakken te moeten worden verworpen. Zoals onzerzijds meermalen is gesteld kan men hetzelfde constateren op het terrein van de loonvorming.¹⁾ Leerzaam en nuttig lijkt het overwegen van deze ontwikkeling in het bijzonder voor de huidige voorvechters van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie in ons land. Nuttiger wellicht dan de poging tot herstel van de bedrijfstak die Andriessen aan het slot van zijn werk vermeldt. De schrijver is op dit punt zeker niet sterk. Zijn betoog komt in het algemeen erop neer, dat economische substitueerbaarheid bepalend voor meer of minder sterke concurrentie relaties en fysieke gelijksoortigheid in vele gevallen op hetzelfde zullen neerkomen. Daarna citeert hij met instemming de omschrijving der overigens door hem bestreden Andrews en zijn aanhangers, van de bedrijfstak als „een groep van ondernemingen die een gelijksoortig productieproces toepassen en capabel zijn om eenzelfde reeks producten te vervaardigen”. De omschrijving van Andrews is in diens prijstheorie inderdaad nog een zinvol element; welke rol de in ere herstelde bedrijfstak bij Andriessen speelt is echter niet duidelijk.

De tweede helft van deze studie zou — naar het ons voorkomt — van meer betekenis hebben kunnen zijn, niet in het minst om de synthese die de schrijver hier be-

¹⁾ Vgl. o.a. Loonpolitiek en de Bedrijfshuishouding. Voordracht v. d. Economenconferentie 1956.

proeft tussen de marginale analyse en het „normal-cost” principe. Of zij het in werkelijkheid ook is, zal nader dienen te worden onderzocht.

Dit deel van Andriessen's werk bestaat allereerst in een behandeling van de langzamerhand in de economie gemeengoed geworden marginale analyse, waarbij vooral aandacht wordt geschonken aan het realiteitsgehalte van de daarin geïmpliceerde relaties en van het daarin gebezigde selectie-principe i.c. het streven naar winstmaximalisatie.

Ik kan voor dit hoofdstuk niet veel bewondering opbrengen. Niet alleen omdat hier slechts een opsomming gegeven wordt van enkele bezwaren der marginale analyse en de pogingen tot weerlegging daarvan, maar ook omdat de schrijver in de weergave in het bijzonder van de critiek op de marginale analyse een weinig objectief aandoende onvolledigheid aan de dag legt. Zo worden bijv. auteurs als Boulding, Eiteman e.a. wel genoemd, maar de critiek op de marginale analyse die uit hun beschouwingen voortvloeit wordt niet gereleveerd.

De schrijver maakt er zich wel erg gemakkelijk af als hij zowel t.a.v. de critiek op de door de marginale analyse geïmpliceerde relaties als t.a.v. die op het gebezigde selectie-principe slechts concludeert, dat de marginale analyse enerzijds te simplistisch zou zijn omdat ze van allerlei relevante factoren afziet, en anderzijds te ingewikkeld daar ze bij de ondernemer een kennis van en inzicht in prijs- en kostenrelaties veronderstelt, die deze onmogelijk kan bezitten. Met deze bezwaren kan men gemakkelijk uit de weg. Het uit den treure behandelde voorbeeld van de chauffeur die noch de lengte noch de breedte van zijn wagen kennende toch zonder ongelukken in het drukke verkeer weet te passeren en uit te wijken ligt hier weer voor de hand.²⁾

Het belang van dit tweede gedeelte van Andriessen's boek ligt intussen niet in zijn weergave van de discussies rondom de marginale analyse, maar in wat hij zelf meent te zijn een „nieuw perspectief”, hetgeen dan zou bestaan in een mogelijkheid van synthese van het werkelijk ondernemersgedrag en de marginale analyse. Hij heeft het ondernemersgedrag op dit punt niet onderzocht, maar volstaat met de weergave van enkele bekende „investigations” op dit gebied. Er zijn in hoofdzaak twee op empirisch onderzoek gebaseerde opvattingen, het „full-cost” beginsel, dat o.m. uit de bekende enquêtes van Hall en Hitch wordt afgeleid en het „normal-cost” beginsel, dat door Andrews e.a. is ontwikkeld. Eigenlijk is dat laatste veel meer theorie dan het eerste, omdat Andrews, in tegenstelling tot Hall en Hitch, getracht heeft wat hij in de empirie vond op logisch-deductieve wijze te veralgemenen. De critiek van Andriessen richt zich dan ook terecht in hoofdzaak tegen de theorie van zijn engelse naamgenoot en diens medestanders als Elizabeth Brunner en Edwards. In het kort komt de theorie van Andrews erop neer, dat de ondernemer de gemiddelde directe kosten per eenheid product vaststelt — het enige dat hij met zekerheid kan vaststellen — en daarop ter bepaling van de verkoopprijs een bruto winstmarge legt, de zg. costing margin, in de terminologie van deze schrijver. Uit deze marge zullen de indirecte kosten moeten worden bestreden, terwijl tevens daaruit een redelijke winst moet worden verkregen. De bepaling van die bruto-winst marge wordt echter niet alleen beheerst door een schatting van de hierboven genoemde grootheden, de ondernemer zal daarbij ook rekening moeten houden met de potentiële concurrentie. Hij zal zijn opslag zo hoog stellen, dat het voor een potentiële concurrent nog juist niet voordelig is om actief te gaan optreden.

We kunnen het met de voorstelling van Andrews niet eens zijn alhoewel moet worden toegegeven, dat veelal verkoopprijzen tot stand komen op de wijze als door hem aangegeven. We herkennen hierin de primitieve opslagmethode, zoals die in het kleinbedrijf nog vrij algemeen in gebruik is. Het „falen van Andrews”, zoals Andriessen het op pag. 190 uitdrukt, bestaat echter niet in het feit, dat Andrews niet duidelijk maakt hoe de ondernemer tot maximalisatie van zijn winst geraakt. In het kader der hier aan de orde zijnde controversen is een dergelijke opmerking niets dan een petitio principii. De fout van Andrews zou o.i. eer hierin moeten worden gezocht, dat hij i.p.v. de onderscheiding tussen directe en indirecte kosten het door ons gemaakte verschil tussen offers en kosten had moeten hanteren. Overigens wil het ons voorkomen dat Andrews in de verwijzing naar de potentiële concurrentie een zeer belangrijke factor die de bruto-winstopslag limiteert heeft aangewezen. Ik ben geneigd om te stellen, dat de ondernemer deze factor beter beoordelen kan dan de vraagcurve voor zijn eigen product, een gegeven zonder hetwelk de marginale calculatie niets kan aanvangen.

We zijn hiermee gekomen aan het nieuwe perspectief (hfdst. VIII) dat de schrijver

²⁾ Men bedenkt gewoonlijk bij zulke voorbeelden niet, dat hier het probleem over het hoofd gezien wordt van de kans dat gemaakte fouten werkelijk tot een sinister leiden.

ons opent en waarin hij de synthese meent te zien tussen de marginale analyse en het „gemiddelde” kostenbeginsel. Voor we tot het uitspreken van een oordeel over dit „nieuwe perspectief” overgaan zij er nogeens aan herinnerd, dat het streven naar winstmaximalisatie betekent, dat de ondernemer een zo groot mogelijk positief verschil tracht te verkrijgen tussen de totale opbrengst van zijn productie en de daarvoor in totaal gemaakte kosten. Men kan dit verschil zoals thans vrij algemeen wordt ingezien behalve langs directe weg, dus door directe vergelijking van totale opbrengst en totale kosten, ook vinden met behulp van twee indirecte methoden, nl. niet alleen door vergelijking van de marginale opbrengst en de marginale kosten, maar ook door de gemiddelde kostencurve te verhogen met een zodanige winstopslag dat zij raakt aan de vraagcurve. Beide methoden, dit dient men goed in te zien, zijn echter slechts reken- of teken-methoden ter bereiking van hetzelfde doel als met de totale kosten en totale opbrengst-vergelijking wordt beoogd. Het is in beginsel deze tweede indirecte methode, die door Andriessen wordt toegepast. Hier is dus allesbehalve sprake van een synthese tussen verschillende opvattingen over het prijsbeleid van de ondernemer, laat staan van het openen van nieuwe perspectieven. Er wordt slechts geattendeerd op een reeds bekende rekentechniek, die, evenals de marginale leidt tot maximalisatie van de winst indien de ondernemer althans over voldoende gegevens beschikt om haar toe te passen.

Andriessen vereenvoudigt het probleem in zoverre, dat hij een lineair verloop van de vraagcurve veronderstelt en een eveneens lineair verloop van de totale kosten curve, zodat marginale en gemiddelde kosten per eenheid samenvallen. Het is nu bekend, dat de punten van gelijke elasticiteit op lineair verlopende vraagcurven, die vanuit eenzelfde punt van de y-as getrokken worden, hetgeen weer een bepaalde veronderstelling inhoudt omtrent de koopkracht van de vraag, op één horizontale lijn gelegen zijn. Aldus kan Andriessen stellen, dat, als men met een bepaalde bruto-winstopslag werkt, men de facto op een bepaalde elasticiteit mikt.

Hoe dit echter ook zij, vast staat dat de ondernemer, wil hij zijn winst maximaliseren, kennis moet hebben van de ligging en de elasticiteit van zijn vraagcurve, zowel als van het verloop van zijn kostencurve. Weet hij dit alles, dan kan hij zowel door vergelijking van totale opbrengst en totale kosten als door middel van marginale of gemiddelde kosten-analyse tot de productie-omvang komen, die hem de grootste totaalwinst verschaft. Ieder die rekenen kan zal dit inzien; niemand die met de ontwikkeling der moderne prijstheorie op de hoogte is zal echter in Andriessen's beschouwingen een synthese in de daar bestaande controverse kunnen ontdekken.

De controverse ligt in de antwoorden op de volgende vragen besloten:

- a. streeft de ondernemer naar maximalisatie van zijn totaalwinst over een bepaalde periode;
- b. beschikt de ondernemer over de gegevens om zijn streven te verwezenlijken;
- c. zo deze vragen ontkennend moeten worden beantwoord, kan dan niettemin een model gebaseerd op deze veronderstellingen bijdragen tot verklaring van het feitelijk ondernemersgedrag.

Het is duidelijk, dat Andriessen's rekenwijze niets kan bijdragen tot een synthese van deze controversen.

Op het punt waarop de auteur een bijdrage tot verdere ontwikkeling van de prijstheorie heeft willen geven, stelt zijn werk ons teleur. Zijn verdienste ligt in het overzicht van de ontwikkeling der prijstheorie in de eerste vijf hoofdstukken samengevat.

Er is intussen nog een ander punt waarop schrijver teleurstelt. Het ligt in zijn behandeling van de misverstanden die er zouden heersen bij „sommige bedrijfseconomen” omtrent de inhoud van de marginale analyse, misverstanden, die in het oog van de schrijver absurd zouden zijn.³⁾

Ik ben geneigd en bereid deze nogal grove kwalificatie de jonge doctor niet euvel te duiden.

Het wil mij echter voorkomen dat de oorzaak van het misverstand niet bij de bedrijfseconomen is te zoeken, maar in de wijze waarop de marginale analyse door haar voorstanders gewoonlijk wordt voorgedragen, een presentatie die ook bij de meest voor-aanstaande representanten der leer rondweg gebrekkig is. Dezerzijds zijn deze gebreken bij herhaling gesignaleerd, nochtans zonder dat daarin verbetering is gebracht, ook de presentatie van Andriessen bevreemdt in dit opzicht niet.

Ter nadere informatie van de schrijver en van andere mogelijke presentanten der marginale analyse laat ik ze hieronder nog eens volgen.

³⁾ Merkwaardig genoeg rekent Andriessen in de tekst van zijn boek de schrijver dezer regelen eveneens tot die absurden om hem daarna in voetnoten daarvan weer te distancieren. De bedoeling van deze procedure is mij niet duidelijk.

1. De voorstanders van de marginale analyse verwarren regelmatig en bij voortduring de vraagcurve op een bepaald moment zoals we die uit de klassieke prijstheorie kennen met de opbrengstcurve over een budgetperiode;
2. zij verzuimen steeds er de aandacht op te vestigen, dat het bij de winstmaximalisatie gaat om de bepaling van de productie-grootte over een bepaalde periode, dus om een vraagstuk van budgettering en niet om een vraagstuk van prijszetting;
3. zij blijken gewoonlijk niet te zien, welk verschil daartussen bestaat ⁴⁾ en welke consequenties daaruit voortvloeien;
4. herhaaldelijk wordt in de marginale analyse gesproken van het marginaal calculeren door de ondernemers en van de marginale kostprijs ⁵⁾.

Geeft men zich van die gebreken rekenschap, dan zou de marginale analyse herschreven moeten worden. Men zou dit niet kunnen doen zonder gebruik te maken van de verworvenheden der bedrijfseconomie. Gebeurde dit, dan zou de marginale analyse in ieder geval de verdienste verkrijgen van te zijn een beschrijving van een bepaalde denkbare, zij het niet altijd even waarschijnlijke, vorm van ondernemersgedrag. Voorts zou daarmee ook de syntheses verkregen zijn waarnaar Andriessen tevergeefs heeft gezocht. Tenslotte zou daardoor een integratie bereikt kunnen worden van de bedrijfseconomie in de prijstheorie der algemene economie, een integratie die men node mist omdat zo lang deze ontbreekt de deur wijd open blijft staan voor allerlei mathematisch soms wel interessante, maar ver van de werkelijkheid staande constructies.

NEUORDNUNG DER ÖFFENTLICHE HAUSHALTE (1952).

Dr. Herbert Weichmann; Dr. Curt Wawrczeck.

door Prof. Dr. A. Mey.

De introductie van het werk.

De Staat — aldus zegt Dr. h.c. Kurt Heinig Stockholm in zijn voorwoord — is niet alleen onderworpen aan politieke veranderingen, de veranderde economische bestuurlijke en sociale verhoudingen verlangen steeds een vernieuwing van de vormen van zijn huishouding. Sedert het midden van de vorige eeuw werden de openbare huishoudingen gedwongen zich in hun beschrijving aan te passen aan het liberaal-economisch denken van een nieuwe generatie. Het jonge Koninkrijk Italië stond daarbij in de eerste linie. Daar, waar eens in de Middeleeuwen de subtiële en toch heldere dubbele boekhouding ontstond, ontwikkelde zich toen het logismografische budget. „Damit war eine Darstellung der Haushaltens gegeben, die den Staat in seiner damals moderne Gestalt als verwaltende und als wirtschaftliche Institution zeigte, im besonderen zeigte Sie ihn auch in seiner Kapitalwirtschaft, also in seiner Vermögensbildung.“ Deze stap, om tot een voor elk leesbaar budget te geraken vond echter weinig weerklink in andere landen. Slechts werden in bepaalde gebieden der Staatsfinanciën, buiten het traditionele kader der Staatshuishouding moderne denkbeelden in de oude kameralistische vormen ingeperst.

De omvang van de Staatswerkzaamheden is door de ontwikkeling sedert het begin dezer eeuw — en niet het minst door twee wereldoorlogen — zodanig groot en ingewikkeld geworden, dat de traditionele methoden niet meer bruikbaar zijn. Buiten Duitsland is een beweging tot modernisering en rationalisering der Staatshuishouding gaande.

⁴⁾ Dat ook Andriessen hiermede kennelijk moeite heeft moge blijken uit zijn stelling VIII waarin de door mij gemaakte en ook door v. d. Schroeff vermelde scheiding tussen budgettering en prijsvorming wordt bestreden met een verwijzing naar de samenhang tussen prijs en productie-omvang!

⁵⁾ Vgl. J. G. Koopmans: Marginale kosten, marginale opbrengsten en optimale productie-omvang in Econ. Opstellen aangeb. aan F. de Vries Haarlem 1944 blz. 154, waar de schrijver de marginale kosten als de werkelijke „kostprijs per eenheid“ aanduidt.

Genoemd worden Zwitserland, Nederland, Zweden, Frankrijk en de Verenigde Staten.

Duitsland heeft daarmede — op 't moment, dat Heinig schrijft (1952) weinig contact gehad, omdat het zichzelf van de internationale verbindingen had afgesloten. Het is een behoefte dat in te halen: te meer omdat in Oost-Duitsland een hervorming is ingevoerd, die bij het Russisch model aansluit.

De studie van Weichmann/Wawrczeck¹⁾ beoogt dit in te halen. Aldus de juiste typering van Dr. Heinig in de voorrede, welke het werk n.m.m. juist typeert.

Het is een interessant boek. Het bewijst een grondige studie, kennis en ervaring op het uitgebreide gebied. Echter spreekt in vele opzichten niet de sterkgebeelde grondlijn, welke een dergelijk werk behoeft. Voor het minst kan men zeggen, dat die schuil gaat onder de veelheid van details.

Het boek behandelt de volgende problemen. Het eerste deel, 37 pagina's omvattende, bespreekt de ontoreikendheid van het bestaande (kameralistische) systeem en bepleit de noodzaak van een nieuw huishoudsysteem.

Het tweede deel geeft de grondslagen van een nieuw huishoudsysteem. Dit is het omvangrijkste deel van het boek (ca. 40 pagina's). Dan volgen nog 20 pagina's over het gebruik van het systeem in de praktijk en een korte samenvatting onder de titel „Verwirklichung der Vollrechnung und Neubelebung der klassischen Haushaltprinzipien”.

Het boek heeft een vijftal zeer gedetailleerde schema's als bijlagen.

Volgen we nu de inhoud van het eerste deel.

De kamerstijl beantwoordt niet aan de eisen van het moderne constitutionele en parlementaire systeem; te meer niet omdat het kostenbeeld onder huidige omstandigheden niet uit de enkele verantwoording van gedane uitgaven kan blijken, zelfs niet bij diensten als leger en politie. Bovendien kan het traditionele budgetstelsel niet op natuurlijke wijze tot uitdrukking brengen hoe de „Staatswirtschaft” deel uitmaakt van de Volkswirtschaft.

Ik moge de lezer hier aan Koopmans' oratie herinneren, door mij in een der voorgaande nummers van deze jaargang besproken.

Voorheen werd het vermogen van de vorst in speciale verantwoording beheerd. Bij de overgang van de eigendommen aan de Staat verviel dit en in plaats van de systematische wisselwerking tussen „Vermögensrechnung” en „Haushaltung” tot stand te brengen, hebben de betreffende „institutionelle Betriebshaushalte” alleen de aan parlementaire autorisatie gebonden handelingen geadmistreerd.

„Die eigentliche Substanz Wirksame Bedeutung dieser Vorgänge sowie die Vermögens Substanz überhaupt blieb unbeachtet und daher für die Wirtschafts- und Finanzpolitik nicht messbar”. Mit dieser Unterlassung des Ausweises vermögenswirksamer Tatbestände wurde auf der einen Seite mit der klassischen Vermögensrechnung gebrochen, die einst von der alten Kameralwirtschaft zu teils hoher Form kultiviert worden war. Auf der anderen Seite wurden aber der technische Struktur des ehemals klassischen Etats neben den politischen Planelemente noch spezifisch finanzwirtschaftliche Planelemente ankrystallisiert”. Aldus werd een vreemd en onsystematisch geheel gekregen; zonder duidelijke voorstelling van het vermogen van de Staat; hoogstens een overzicht van de schulden en van de vermogensbestanddelen, die „haushaltrechtlich” opbrengsten of verliezen brengen kunnen. Bij de gemeenten heeft een andere ontwikkeling plaats gegrepen. Vele hebben een vermogensrekening gevord; zij zijn uit d middeleeuwsche Stadtwirtschaft ontstaan en hadden derhalve een meer „gemeinwirtschaftliches” Karakter; echter heeft overal de institutionele uitbouw op dezelfde wijze plaats gevonden als bij de Staat. De vereiste waarheid, klaarheid, volledigheid en zakelijke juistheid der Staats- en gemeenteboukhouing is alleen dan te bereiken, wanneer men van de publieke taken zelve uitgaat en daarbij ook „die Vermögensrechnung einherzieht”. De huidige boekhouing en het huidige huishoudplan der gemeenten beperkt zich alleen tot de „Verwaltung von Einnahmen und Ausgaben” d.h. also lediglic die technische Seite eines Kassenmässigen Vollzugshandeln”. Dieses Vollzugshandeln darf jedoch nichts anderes sein als nur die letzte Stufe einer Ökonomisch Konzipierten Planstruktur, die das Staatswesen moderner Prägung entwickeln müssen.

¹⁾ Dr. Herbert Weichmann immigrerde in 1933, toen het nazi-bewind kwam, uit Duitsland naar Amerika — met een interim verblijf in Amsterdam en in Parijs. In Amerika is hij C.P.A. geworden, heeft daar als zodanig gewerkt, en is na de oorlog op verzoek van president Adenauer naar Duitsland teruggekeerd om de functie van president van de Hamburgse Rekenkamer te aanvaarden. Dr. Wawrczeck is een zijner medewerkers bij die kamer. Weichmann is tevens voorzitter van de Westduitse Staatscommissie voor de hervorming van de Staatsbudgettering en de Staatsboekhouing.

Hierin volgt een beschrijving van andere systemen: U.S.A., Zwitserland en de gedachte van het programmabudget" (performance budget Hoover Report). Nederland wordt niet genoemd, hoewel over ons systeem reeds in 1947 in het Engels een publicatie gedaan was, waaruit bleek, dat daarin in beginsel aan gestelde eisen werd voldaan.

Daarna volgt een beschouwing over het Staatsbudget onder dem Gesichtspunkt des Nationalbudget, waarin het eerste aan het tweede gesubordineerd wordt. Dit is mij te Staats-socialistisch gedacht. Die beschouwing verwaarloost ook om het verschil in karakter en doelstelling van Staatshuishoudplan als instrument van bewindvoering te doen uitkomen tegenover het meer oriënterend karakter van het nationale budget.

Hadden de auteurs meer ervaring van de budgetering als taakstellend en prospectief bestuursinstrument in de private onderneming hun werk zou deze leemte niet vertonen. Dat is misschien ook de reden, dat zij van het Nederlandse plan — zoals gepubliceerd in franse en engelse publicaties — geen kennis genomen hebben.

Het tweede gedeelte geeft de **grondtrekken** van het systeem, zoals de auteurs zich dat denken.

De leidende gedachte is om het nieuwe huishoudstelsel (ik zou zeggen de moderne bedrijfsplanhuishouding van de openbare dienst) te schetsen vanuit „Haushaltplanung" en „Haushaltabrechnung".

In ons land werd in 1945 ook de weg ingeslagen om vanuit begroting en boekhouding — met daarnaast (en in verband daarmee) een veelheid van andere maatregelen — een economische bestuurswijze te introduceren, aanpassend aan de veranderde eisen van de tijd; niet alleen in 't incidentele van het herstel, maar ook in het structurele van de veel verzuimde Staatstaak. De auteurs achten — evenals ik — deze technische benadering preferabel boven de „epische vorm" van het uitgaan van het bedenken van een nieuwe „**haushaltrechtliche**" theorie". Aan de beginselen dier theorie behoefde m.i. ook niet veel meer te veranderen; alleen haar traditionele uitwerking behoefde grondige herziening.

Bij een echte „Haushaltplanung" treden naar het oordeel der auteurs drie — naar soort en bestemming geheel verschillende — **functionele samenhangen** naar voren.

1e de planconceptie der openbare taken en diensten in verhouding tot de offers voor hare doorvoering.

2e de gepastheid van die offers in verhouding tot de functioneel-economische dekkingsmogelijkheden.

3e de toedeling van de uitvoeringsoffers en daartoe strekkende dekkingsmiddelen aan de dragers der uitvoering naar technisch-rationele ordening.

Dienovereenkomstig wordt de planning gesplitst in huishoudplan, financieringsplan en resultaten-rekening. Bij dit laatste wordt resultaat uiteraard niet in de zin van winst genomen. De drie delen vormen een geheel.

De homogeniteit der bestanddelen wordt verzekerd door dezelfde grondslag voor indeling en classificatie van de technisch-economische en financiële voorvallen.

De afzonderlijke constructie dier plannen wordt in detail behandeld. Het huishoudplan dient op brede basis te zijn opgesteld en vanuit de met de directe uitvoering belaste instantie (wat men in Amerikaanse beschouwing de centers of performance noemt en door mij met centra van verantwoordelijkheid aangeduid). Een uitvoerig onderzoek der organisatie — met eventuele herordening — is daartoe nodig. Het financieringsplan sluit daarbij aan, waarbij opgemerkt (p. 97), dat de factoren van de huishoudrekeningen niet meer in ontvangst en uitgaafrekening, maar in de vorm van materiële verbruiksbehoefte moeten worden opgemaakt; afgescheiden van de voorafgaande financiering der verwerving.

Uitvoerige schema's met kolommenindeling worden in de bijlagen gegeven. Zij slaan uiteraard op Duitse verhoudingen. Zij lichten echter tevens in de kolommen-indeling het algemene beginsel toe.

In verticale orde worden in het schema „Wirtschaftsplan" de hoofdinstanties aangegeven. De driedelige hoofdindeling der kolommen onderscheidt de kosten van lopende dienstuitvoering, de investering van het vereiste vermogen en de toedeling der algemene lasten. In de onderverdeling der Kostencategorieën voor de lopende dienst valt o.m. op de scheiding tussen specifieke uitvoeringskosten en de kosten der bedrijfsleiding, en in deze laatste weer zowel de scheiding tussen kosten van personeel, materialen als de kosten van sachtleistung (voorraadverbruik) von Barleistung (uitgaven die tevens kosten zijn).

In het financieringsplan wordt een overeenkomstige kolommenindeling gegeven, terwijl de in regelvolgorde nodige indeling, de zuiver financierende handelingen onderscheidt van de financiële elementen van het bedrijfsbestuur.

Vervolgens wordt deze laatste weer onderscheiden in:

a. dekking uit bedrijfsontvangsten en bijzondere bedrijfslasten.

b. dekking uit openbare ontvangstbronnen (geldtoewijzingen uit de financiën van de Duitse Statenbond) en dekking uit andere hoofde.

Een tweede financieringsplan geeft de hoofdonterscheiding in „investering in „Sachvermogen” en investering in „Kapitalvermogen”. Een recapitulatie geeft aan, in hoeverre dekking gevonden wordt uit belastingen etc. en in welke mate van speciale dekkingsmiddelen gebruik gemaakt moet worden.

Uit de tabellen wordt begrijpelijk, dat de auteurs met zo veel waardering over de logismografie spreken.

Erkend moet worden dat zulke tabellen — als recapitulaties gebruikt het begrotingsbeeld veel verduidelijken. Een uitbreiding van het gebruik van overzichtstabellen in onze miljoenennota moge ik ter overweging aanbevelen. Men is echter bij ons reeds lang op die weg. Begrijpelijk is, dat de beschouwing van de auteurs uitloper op de noodzaak van het opstellen van een vermogensbalans en op het voeren van een vermogensrekening in de staatsboekhouding. De technische behandeling daarvoor is niet gegeven. Zij vereist echter, naar het oordeel der auteurs, niet anders dan een boekhoudtechnische doorwerking van de gegeven schemata van huishoudplan en financieringsproject.

De organische indeling deelt de taken van het openbare bestuur eerst in naar de grote resorten der staatspolitieke functies(openbare orde, schoolwezen, bevordering van wetenschappen) en deze weer naar de afzonderlijke taken der verschillende diensten.

Deze wordt verder ingedeeld naar:

- a. diensten, die naar hun aard uit openbare middelen (belastingen etc.) moeten worden bestreden.
- b. openbare diensten welke van de verbruikers een tegenprestatie verlangen waarvoor dus de plannen overeenkomstig de betreffende belangen gemaakt worden.
- c. openbare diensten bij welke dubium bestaat of zij al dan niet — of onder welke gegeven omstandigheden — tot de taak van het openbaar bestuur behoren.

De eisen in deze verschillende gevallen worden uitgewerkt.

Sprekende over het financiële plan onderscheiden de auteurs de aspecten: „volkshuishoudelijk”, „staatshuishoudelijk” en „bedrijfshuishoudelijk” in de orderingsgroepen der staatsuitgaven *)

De „volkshuishoudelijke indeling” moet het verband en de nauwe verbondenheid tussen de huishouding van de publieke dienst en de totaalhuishouding van de volksge-meenschap voorstellen.

Belangrijk is op te merken, dat Weichman en Wawrczeck zeggen dat in de volkshuishoudelijke beschouwing twee elementen te onderscheiden zijn; de **stroom** van het **volksinkomen**, en de **stroom** (omloop) van het **volkshuishoudelijk vermogen**. Van de eerste kan de Staat ter financiering van de haar opgedragen taak een aandeel opvoeren. Van het tweede eist de Staat een deel op voor de noodzakelijke vorming van eigen vermogensreserven, terwijl zij aan de vorming en omwerking ervan meewerkt door vervormingen in de inkomensstroom te bewerken *). Een en ander is bij ons n.m.m. duidelijk in het nationale budget uitgedrukt. Laatstgenoemde behandeling acht ik verkieselijk, boven het voorstel dezer auteurs, omdat de afzonderlijke opstellingen van enerzijds het nationale budget (als prognose van het volksinkomen met de geëigende verdeling) en anderzijds de Staatsbegroting (als instrument van bewindvoering) het bijzonder karakter van beiden meer naar voren brengt (en het daarmee verbonden verschil in opstellingstechniek). In Weichman's opvatting wordt, naar het mij voorkomt, deze onderscheiding van karakter minder scherp naar voren gebracht. Slechts wordt in ons systeem nog niet bereikt het oorspronkelijk — door Dercksen bedoelde — op zichzelf opstellen van de mutaties in het volksvermogen.

De „staatshuishoudelijke indeling” is nodig, omdat met de „Gesamtfinanzplanung” voor het practisch bestuur van de staatshuishouding niet kan worden volstaan; in het bijzonder omdat langs die weg de verdeling van de „Haushaltmasse” in „finanzwirtschaftliche” en „verwaltungswirtschaftliche” Aufwandscategorieën mogelijk wordt. Deze verdeling wordt nodig geoordeeld, omdat de „Finanzwirtschaft” een tot in details afdalende planning van de Verwaltungskosten als ook van de dekking daarvan moet nastreven.

De prestaties der bedrijven moeten tenslotte door een bedrijfseconomische analyse beoordeelbaar en onderscheidbaar gemaakt worden. Door de analyse moet de mogelijkheid worden geschapen, dat leegloop en doublures niet kunnen blijven voortbestaan.

Reeds bij de autorisatie van het staatsbudget moet dit naar voren treden, opdat bij de rekening daarop toezicht uitgeoefend kan worden.

*) de lezer excusere de germanismen. Zij maken, ondanks taalkundige bezwaren duidelijk wat de bedoeling der auteurs in het gegeven verband is.

In het hoofdstuk van de **dekkingsmiddelen** wordt de onderscheiding van deze middelen naar hun bronnen besproken en wordt tenslotte behandeld, dat de ontvangsten naar bedrijfseconomische grondslagen aan de verschillende diensten moeten worden toegewezen.

Mij lijkt dit laatste gezocht en bovendien slecht uitvoerbaar, omdat er bij de voortbrenging van beschikbaarheidsnuttigheden geen zelfstandige, van de doelmatig vooraf bepaalde kosten onafhankelijke toedeling van de dekkingsmiddelen mogelijk is.

Uiteindelijk worden enkele pagina's door de auteurs gewijd aan de betekenis van de statistiek voor de planning, aan de controle en enkele op zichzelf staande onderwerpen.

De uitvoerige bespreking moge de belangstellende in de modernisering van de publieke comptabiliteit er toe verleiden om door het moeilijke moderne Duits en de — voor ons Hollanders — ietwat zware betoogtrant heen te worstelen. Wie te dezer zake de progressieve opvatting is toegedaan en dit gedaan heeft zal op verschillende punten — in geheel andere argumentatie — bevestiging van eigen denken vinden en ook tot in eigen stijl vertaalde toepassing der gegeven ideeën komen.

*) De auteurs delen blijkbaar ten deze de bezwaren niet, welke bij ons ter zake van overheidsbesparingen in sommige politieke groepen naar voren worden gebracht.

De opzet van Weichmann en Wawrczeck is in het streven naar reservevorming door de Staatsoverheid gericht op vervlakking gedurende de hausse van expansie van het productie-apparaat ten einde de misère der depressie in belangrijke mate te kunnen matigen.